

Електронна бібліотека видань історичного факультету Харківського університету

Павлова О. Г. До питання приватної та громадської ініціативи у справі організації художніх шкіл і студій у XIX – поч. XX ст. // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць молодих вчених. – Харків, 1997. – С. 114 – 119.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський; А. О. Баскакова

До питання приватної та громадської ініціативи у справі організації художніх шкіл і студій у XIX- поч. XX ст.

В сучасній науці ще недостатньо приділено уваги питанню діяльності приватних та громадських художніх шкіл та студій і їх роль у розвитку історії мистецтв. На певному етапі ці навчальні заклади відіграли позитивну роль у справі естетичного виховання, а іноді і професійної підготовки молоді.

Для першої половини XIX ст. характерна була практика приватних уроків малювання, які давали можливість отримати і деякі знання з історії мистецтв [15, с. 25; 11, с. 5; 1, с. 890]. Приватні уроки малювання розвивали естетичне почуття і за певних умов були чи не єдиним засобом отримання художніх знань. Ця форма діяльності художників була тимчасовою, носила особистий характер і недостатньо висвітлена в літературі.

З др. пол. XIX ст. деякі харківські художники більш активно виявляли свою зацікавленість розвитком художньої культури, результатом їх практичної діяльності в цьому напрямку було влаштування приватних шкіл і студій.

Вагомий внесок у розвиток художньої освіти в Харкові зробила М. Раєвська-Іванова - перша жінка-художник, невтомний провідник організації художньої освіти. Результатом її наполегливої діяльності у цьому напрямку було влаштування у 1869 році приватної школи малювання [6, с. 489]. Завдяки їй у Харкові було започатковано художньо-промислову освіту [14, с. 22]. В процесі навчання Раєвська-Іванова надавала однаково важливе значення і практичним, і теоретичним заняттям. Програмою школи передбачалось вивчення й історії мистецтв, хоча довгий час не вдавалося організувати викладання цієї дисципліни. Загально відомо, що до прибуття до Харкова у 1893 р. Е.К. Редина, у місті не було жодного спеціаліста-мистецтвознавця, який би міг давати систематичну мистецьку освіту [7, с. 31].

З 1889 року на досить короткий час це питання вдалося вирішити. Протягом 1889-1890 навчального року академік архітектури О.М. Бекетов читав для учнів лекції з історії мистецтв давніх народів, загострюючи при цьому

увагу на історії розвитку стилів. У наступному році професор Харківського університету О.М. Деревицький прочитав курс давньохристиянського, романського і готичного мистецтв. У 1881-1882 році А.А. Стоянов прочитав лекції, присвячені історії розвитку мистецтв, починаючи з історії його зародження і до епохи Відродження [19, с. 14-15]. Ці лекції мали велике значення для виховання, але через відсутність коштів не могли постійно продовжуватись.

Школа малювання М.Д. Раєвської-Іванової стала першим добре організованим художнім навчальним закладом у Харкові і сприяла підготовці плеяди кращих харківських художників та архітекторів. Серед них О.М. Бекетов, В.О. Беклемішев, О.М. Виезжев, С.І. Васильківський, А.І. Данилевський, К.К. Первухін, П.О. Ткаченко, М.М. Уваров [4, с. 70; 13, с. 13].

В останній чверті XIX ст. час від часу у Харкові виникали художні студії. Але їх утримання було майже не доступною розкішшю для більшості художників. Тому вони мали тимчасовий характер і не вирішували проблему естетичного виховання, а лише частково сприяли цьому.

З заснуванням, у 1886 р. художньо-промислового музею, художники іноді звертались до керівництва музею з проханням про надання допомоги та приміщення для студій. Часто комісія по завідуванню музеєм надавала посильну допомогу художникам при влаштуванні студій.

Однією із перших студій, що діяла при музеї, була студія професора Академії мистецтв М.М. Соколова [18, ф. 45, оп. 1, спр. 1653, л. 84]. Музейна комісія запросила його для роботи у 1887 році. Ця студія користувалася популярністю в місті (діяла вона на умовах приватної). Проїснувала студія живопису до весни 1888 р. [Там же, л. 85].

У 1889 р. Ю.Ю. Горсалько звернувся з проханням дозволити в приміщенні музею проводити заняття живопису для своїх учнів. На засіданні комісії 11 вересня було вирішено виділити дві кімнати для студії. Надавалась можливість проводити теоретичні і практичні заняття в залах музею. Було дозволено у вільні часи допускати до приміщення музею навчатись і учнів інших художників [17, ф. 45, оп. 1, спр. 1514, л. 511]. Але студія так і не була влаштована.

У листопаді 1889 року рада музею надала можливість організувати при музеї приватну художню студію І.І. Соколову. Студія влаштовувалась на умовах, встановлених художником. Але по місту з'явилися неточні оголошення про

відкриття спільної студії І.І.Соколова та А.І.Данилевського [17, ф. 45, оп. 1, спр. 1514, л. 92].

Чотирма членами комісії по завідуванню міським музеєм була написана заява про цю неточність і надіслана до "Харківських губернських відомостей". Але з невідомих причин вона не була надрукована і тому в літературі студія І.І.Соколова називається студією Соколова і Данилевського. Насправді А.І.Данилевський займав посаду консерватора і, як свідчать архівні матеріали, мав своїх учнів. Він мало звертав уваги на музей. Його учні самовільно розпоряджалися у музеї. Знімали картини, переносили їх з місця на місце. Більшість картин залишилися на полу в повному безладунку і пилу. Музейні картини можна було знайти в коридирі, на драбині [16, ф. 789, оп.11, спр. 31, л. 271].

Студія І.І. Соколова проіснувала до літа 1890 року. Дітей навчатись у студію брали лише підготовлених, набір був обмежений до 30 чоловік. В залежності від ступеня ускладнення програми заняття розподілялися на 3 групи [18, ф. 789, оп. 11, спр. 31, л. 274].

16 вересня 1891 р. комісія по завідуванню художньо-промисловим музеєм отримала нове прохання про організацію студії від художника Є.Є. Шрейдера. Цей художник мешкав у Харкові з 1870 р. [6, с. 611]. У 1870- ті роки він тримав приватну школу у Харкові, яку відвідувала достатня кількість учнів і яка користувалась успіхом у харків'ян [5, с. 34-35; 16, ф. 789, оп. 11, спр. 31, л. 274]. В його студії навчалися Г.С. Верейський, В.І.Зарубін, Н.В. Досекін, К.Н. Істомін, О.Л. Делла-Вос-Кардовська [13, с. 13].

Студія Шрейдера була влаштована. Його наміри виявились набагато серйознішими за його попередників. Студія проіснувала до самого відкриття міської художньої школи, в організації якої брав активну участь і Е.Е. Шрейдер.

За проектом Шрейдера студія при художньо-промисловому музеї повинна була складатися з класу малювання, живопису, скульптури та архітектури, відділом художніх ремесел. Це був розширений проект, який передбачав налагодження навчального процесу на серйозному сучасному рівні. Для викладання в класах цієї студії передбачалось запросити із Петербурзької і західноєвропейських художніх академій художників з різних видів мистецтва, для викладання спеціальних предметів, в тому числі і історії мистецтва.

професорів Харківського університету. За цим же проектом планувалось влаштувати при музеї безкоштовні недільні класи малювання [17, ф. 45, оп. 1, спр. 2192, л. 19]. Відвідувати ці класи могли б переважно обдаровані ремісники, які показали успіхи у своїй спеціальності. Після закінчення курсу в недільних класах малювання для найталановитіших учнів передбачалась можливість переведення в спеціальні художньо-ремісничі класи при студії. Працюючи над цим проектом, Шрейдер особисто познайомився з кращими програмами і методиками викладання у відомих художніх школах [там же]. Цим самим художник запропонував організувати навчання, використовуючи останні досягнення вітчизняної та європейської художньої педагогіки.

Паралельно із студією Шрейдера у 1894 році при музеї існувало ще дві студії: В.І.Великанова і А.І. Данилевского. Але ці студії, як і попередні, не могли відповідати завданням серйозної організації художньої освіти і швидко розпадались. Деякий час у місті працювала студія художника М.М. Уварова [1, с. 840].

У 1910 році у Харкові виникла ще одна студія. Її безпосереднім організатором став здібний педагог, колишній вихованець Харківського реального училища Е. Штейнберг. Художню освіту він отримав у Москві та Мюнхені. Організовував і вів студію та майстерню мистецтв він разом з художником О.М. Гротом [12, с. 42]. Навколо майстерні мистецтв згуртується плановита молодь. Е. Штейнберг та О. Грот особливо багато сил віддали своїм учням. Вихованцями цієї студії були відомі харківські художники-графіки В.Мілашевський та В. Ермилов [8, с. 11].

Отже, наприкінці XIX ст. у Харкові було чимало художників, які давали приватні уроки і навіть робили спроби організувати студії. Але у зв'язку із матеріальними труднощами така діяльність для художників була майже недоступною. Існуючі при музеї окремі приватні студії не могли виконувати функції художньої школи. Викладання велось в них без певної системи, цілісної строгої навчальної програми. Залежали студії повністю від їх власника і різних випадковостей. Головним завданням художників, що створювали ці студії, було дати здібним дітям деякі навички з малювання. Повної художньої освіти в таких тимчасових студіях без серйозно побудованої програми учні не могли отримати, тому після закінчення студійних курсів учні юридично не користувалися ніякими

правами.

Художньо-промисловий музей, не маючи достатніх коштів для свого існування та організації культурно-освітньої роботи, все ж став художнім центром, який постійно привертав до себе увагу культурних сил Харкова і спільними зусиллями сприяв розвитку і поширенню духовної культури. Навколо музею згуртувалися різні громадські товариства, які спільно з музейною радою вирішували питання розвитку місцевої культури та популяризації мистецтва.

1. Багалеї Д.І., Миллер Д.П. Історія міста Харків за 250 років його існування (с 1655 по 1905-й рік).- Х., 1992.- Т. 2.

2. Багалеї Д.І. Опыты истории Харьковского университета. Т. 1. (1802-1815).- Х., 1894.

3. Гаврилова М. Доля художниці // Прапор.- 1958. № 1.

4. Гаврилова М. М.Д. Раевская-Иванова // Искусство. 1958. № 3.

5. Задонская Е. Быль XIX столетия.- Х., 1909. Т. 4.

6. Митці України.- К., 1992.

7. Побожий С.І. З плеяди фундаторів: До 125-річчя від дня народження Е.Редіна // Образотворче мистецтво. 1988. № 2.

8. Прокатова Т. О.М. Грот - художник і педагог / Художнє життя Харків першої третини ХХ століття. Тези доп. та повідомлень. Х., 1993.

9. Раевская-Иванова М.Д. Двадцатипятилетие Харьковской школы рисования М.Д.Раевской-Ивановой с 1869 года до 1894 и отчет школы за 1894-95 гг. Х., 1894.

10. Редин Е.К. Очерк движения искусств в Харькове 1897-1898 // Искусство и худож. промышленность, 1898. № 1-1.

11. Редин Е.К. Преподавание искусства в императорском Харьковском университете. Х., 1905.

12. Ригова Т. Едуард Штейнберг (1882-1935). Харківський період творчості // Художнє життя Харкова першої третини ХХ століття. Тези доп. та повідомлень. Х., 1993.

13. Соколюк Л.Д. К истории художественной жизни Харькова. Эволюция Харьковской художественной школы во второй половине XVIII - начале XIX века. - Автореф. дис.- Л., 1986.

14. Соколюк Л.Д. Роль М.Д. Раєвської-Іванової у створені художньо-промислового музею у Харкові//Матеріали наукової конференції, присвяченої 10-річчю художньо-промислового музею.- Х., 1996.
15. Чернова М.В. Д.І. Безперчий .- К., 1963.
16. Російський державний історичний архів. Санкт-Петербург.
17. Державний архів Харківської області.

Пивень Г.Г.
(ХДУ)

Минойский Дионис (К вопросу о происхождении мифологии и культа)

1. Находка таблички из Пилоса, относящейся к XIII в. до н.э. и содержащей имя Диониса [8, с. 291], подвела итог длительным дискуссиям исследователей времени возникновения в Греции культа бога, носящего это имя. Однако окончательного ответа на вопрос относительно места появления образа Диониса так и не найдено. Вызывает серьезные сомнения вероятность интерпретации как бога ахейских греков. На сегодняшний день так и не определена истинная принадлежность самого имени Диониса. Совершенно ясно, что оно не относится к группе индоевропейских языков, к которой принадлежит греческий [9, с. 4]. Это уже является достаточным основанием для поиска не греческой родины Диониса.

Помимо этого, уже в античности древнейший мифологический цикл Диониса, повествующий о его рождении и смерти, назывался критским [7, с. 4]. Мнение античных авторов в данном вопросе можно признать вполне авторитетным уже потому, что сами ахейцы, носители микенской культуры, по уровню своего развития стояли много ниже минойцев. Они усвоили многие достижения культуры минойского Крита, в том числе и фигуры местных божеств, создав совместный пантеон [1, с. 25]. Поэтому принято говорить о существовании единой, минойско-микенской религии [3, с. 5]. Возможно и Дионис был заимствован греками-ахейцами с Крита, но однозначно утверждать